

ВІДГУК

офіційного опонента академіка НАМН України, доктора медичних наук, професора О. П. Яворовського на дисертаційну роботу Щепанкова Сергія Миколайовича на тему: «Динаміка психофізіологічних станів військовослужбовців авіаційних підрозділів миротворчого контингенту під час проходження військової служби в країнах африканського континенту», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія

Актуальність вибраної теми дисертації.

Миротворча діяльність є одним із видів праці людини в екстремальних умовах і характеризується низкою особливостей: виконання службових обов'язків в умовах впливу на психіку військовослужбовців несприятливих природно-кліматичних умов території перебування, незнайомим культуро-етнічним середовищем, різноманіттям місць виконання завдань, потребою прийняття відповідальних, швидких і точних рішень, постійним збереженням готовності до екстрених дій, стресогенного впливу професійної військової праці, пов'язаної з ризиком та загрозою для життя і здоров'я людини тощо.

Негативні зміни стану здоров'я серед авіаційного персоналу, який залучається до миротворчих операцій ООН в країнах африканського континенту, свідчать про низький рівень ефективності заходів медичного забезпечення діяльності зазначеної категорії військовослужбовців Збройних Сил України. Однією з причин виникнення такої ситуації, безперечно, є специфічність і незвичність умов їх військової служби. Саме тому, для підтримання високого рівня безпеки польотів, великого значення набуває вирішення проблем пристосування миротворчого контингенту до умов служби, профілактика втоми.

Останнім часом кількість наукових публікацій, присвячених аналізу різних аспектів миротворчої діяльності, має певну тенденцію до зростання. Разом з тим слід констатувати, що вивчення питань динаміки психофізіологічних станів військовослужбовців безпосередньо під час довготривалого перебування за кордоном поки що перебуває не на належному рівні. В даний час немає наукових праць, потрібних для практичної організації психофізіологічного супроводу миротворчої діяльності. Внаслідок цього ефективність конкретних рекомендацій, пропонованих для вирішення цих заходів, не завжди дозволяє приймати компетентні рішення.

Враховуючи зазначене слід констатувати що, дисертаційна робота Щепанкова С.М. є своєчасною та потрібною для розробки рекомендацій з оцінки рівня втоми, профілактичних та відновлюваних заходів для збереження працездатності та здоров'я авіаційного персоналу.

Дослідження виконано у відповідності до плану наукових робіт Міністерства оборони України в Українській військово-медичній академії і є

фрагментом роботи "Розробка критеріїв оцінки ступеня придатності за станом здоров'я до роботи за фахом авіаційного персоналу державної авіації України", шифр "Медексперт" (№ ДР 0115U003950) та ДУ «Інститут медицини праці імені Ю.І. Кундієва НАМН України» "Встановити психофізіологічні закономірності змін розумової працездатності учасників АТО в процесі реабілітації", шифр НДР ВК 85.16 (№ ДР 0116 U000449).

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація Щепанкова С. М. є комплексним науковим дослідженням, в якому викладене нове вирішення актуальної проблеми щодо визначення закономірностей трансформації психофізіологічного стану військовослужбовців авіаційних підрозділів миротворчого контингенту під час проходження військової служби в країнах африканського континенту на прикладі досліджень в Республіці Ліберія та розробка на цій основі рекомендацій з оцінки рівня втоми, профілактичних та відновлювальних заходів її зниження.

Для вирішення мети дослідження автором була опрацьована спеціальна програма, яка поетапно дозволила провести поглиблений аналіз літературних даних; фізіолого-гігієнічну оцінку умов та особливостей праці авіаційного персоналу миротворчого контингенту; дослідити динаміку показників, що віддзеркалюють психофізіологічний стан миротворців.

При виконанні дисертаційної роботи використано сучасні адекватні поставленим завданням гігієнічні, фізіологічні та психофізіологічні методи; проведено математичну обробку результатів з допомогою комплексу статистичних прийомів.

Положення, висновки, рекомендації, що наведені в роботі є обґрунтованими та достовірними і повністю підтверджують отримані автором результати роботи.

Новизна дослідження та одержаних результатів

Новизна дослідження С.М. Щепанкова не викликає сумнівів, оскільки вперше виявлено наявність поступового розвитку стану хронічного напруження у осіб авіаційного персоналу, що віддзеркалюється в трансформації характеристик гемодинаміки та динамічній перебудові зв'язків з показниками їх психологічних якостей.

В ході проведення досліджень оцінено умови роботи авіаційного персоналу миротворчого контингенту при перебуванні в Ліберії у порівнянні з умовами діяльності в Україні та оцінено важкість та напруженість праці цих фахівців відповідно до ГКП (2014). Показано особливості впливу кліматичних чинників на ефективність пристосування миротворців до професійної діяльності в різні періоди їх служби.

Встановлено перелік інформативних психофізіологічних характеристик, пов'язаних з розвитком втоми та погіршенням функціонального стану льотного складу миротворчого контингенту.

За результатами досліджень у осіб льотного та інженерно-технічного складу виділено інформативні показники психологічного стану: тривожності, депресивності, психологічного клімату в колективі, реактивної тривожності та ступеня готовності до ризику, що віддзеркалюють трансформацію їх функціонального стану в умовах перебування в Республіці Ліберія.

За розробленими розв'язувальними правилами оцінено ступінь розвитку втоми та нервово-емоційного напруження фахівців. Встановлено можливість застосування коефіцієнту мультиколінеарності для проведення групової оцінки рівня нервово-емоційного напруження у авіаційного персоналу, що працює в умовах з підвищеною небезпекою.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

Дисертаційну роботу, що розглядається, позитивно характеризує повне викладення основних результатів в публікаціях та їх широке висвітлення на науково-практичних конференціях.

Матеріали дисертації знайшли відображення у 17 наукових працях, з яких 7 статей надруковано у наукових фахових виданнях, рекомендованих МОН України (із них 2 одноосібно), 1 стаття – у науковому періодичному виданні, що цитується в Scopus та входить до переліку наукометричних видань, 1 стаття – в інших наукових виданнях; 8 тез у матеріалах наукових конференцій. За результатами досліджень видано 2 методичні рекомендації та 2 посібники.

Результати досліджень і основні наукові положення, викладені в опублікованих працях, ідентичні тим, що наведені в дисертації.

Важливість результатів дослідження для науки і практики, шляхи їх використання

У дисертаційній роботі Щепанкова С.М. вперше вирішена актуальна проблема щодо визначення закономірностей трансформації психофізіологічного стану військовослужбовців авіаційних підрозділів миротворчого контингенту під час проходження військової служби в країнах африканського континенту та на цій основі розроблені рекомендації з оцінки рівня втоми та застосування запропонованих профілактичних і відновлювальних заходів для її зниження. Досліджено особливості умов праці миротворців під час виконання їх функціональних обов'язків в Республіці Ліберія.

Дисертація Щепанкова С.М. є особистою роботою автора, де він власноруч здійснив аналіз світових та вітчизняних наукових даних щодо особливостей професійної діяльності військовослужбовців під час виконання обов'язків у миротворчій місії; разом з керівником визначив мету та завдання дослідження, розробив програму та обрав методи дослідження. Автором надано гігієнічні оцінки умов праці авіаційного персоналу, важкості та напруженості трудового процесу,

отримані та проаналізовані психофізіологічні характеристики професійної діяльності військовослужбовців миротворчого контингенту.

Дисертантом, зокрема, встановлено, що рівень нервово-емоційного напруження військових льотчиків, кількісно оцінений за ступенем зв'язності психофізіологічних характеристик, в умовах проходження служби в миротворчій місії зріс в 1,3 разу. Визначено рівень розвитку втоми за інформативними психофізіологічними показниками: реакція на рухомий об'єкт із запізненням і неправильне рішення при орієнтації в просторі.

За результатами дослідження С.М. Щепанковим розроблено розв'язувальні правила для здійснення індивідуальної та групової оцінки нервово-емоційного напруження та втоми, визначено комплекс заходів щодо уникнення стесових розладів та психофізіологічної корекції функціонального стану, запропоновано методи тренування професійно важливих психофізіологічних якостей військовослужбовців миротворчого контингенту.

Структура і зміст дисертації

Розглянута дисертаційна робота побудована за класичним зразком, складається з анотації, списку умовних скорочень, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел інформації. Матеріали дисертаційного дослідження викладено на 182 сторінках, містять 17 таблиць, 11 рисунків.

«Анотація» написана згідно з встановленою для дисертаційних робіт формою українською та англійською мовами. Містить основні положення щодо результатів, наукової новизни та практичної значущості дисертаційної роботи, а також список публікацій здобувача.

«Вступ» розкрито актуальність проблеми, обґрунтовано необхідність проведення даного дослідження, чітко сформульовано його мету та завдання, визначено новизну та практичне значення, задекларовано особистий внесок здобувача, наведено інформацію про впровадження результатів і їх висвітлення у друкованих працях.

Розділ 1 «Огляд літератури» проведений розгорнутий аналіз сучасної літератури з проблеми професійної діяльності миротворців під час виконання їх службових обов'язків. В розділі висвітлено вплив умов навеолишнього середовища та праці на функціональний стан військовослужбовців, що перебувають в екстремальних умовах діяльності. Викладено особливості профілактики порушень функціонального стану та здоров'я військовослужбовців.

Розділ 2-й присвячений характеристиці використаних методів, обсягу та етапів досліджень. Автором використані адекватні методи статистичного аналізу матеріалів дослідження, що дозволило отримати достовірні результати, які відповідають поставленим меті та завданням.

В 3-му розділі автором надано гігієнічну оцінку умов праці авіаційного персоналу з оцінкою важкості та напруженості трудового процесу миротворчого контингенту. Встановлено, що основними відмінностями праці авіаційного персоналу в Ліберії у порівнянні з Україною є дія кліматичного фактору.

У 4-му розділі виявлені інформативні психологічні показники (депресивності, психологічного клімату в колективі, реактивної тривожності та ступеня готовності до ризику), які проявляються в осіб льотною та наземною складу. Встановлено вплив фактору часу на динаміку цих показників. Виділено три періоди адаптації, які характеризуються синхронністю змін психологічних показників в обох досліджених групах фахівців.

Розділ 5 містить психофізіологічні характеристики функціонального стану льотною складу. Встановлено, що участь у миротворчій місії призвела до розвитку у фахівців вираженої втоми, що підтверджується погіршенням більшості психофізіологічних показників: латентного періоду простої зоромоторної реакції, варіабельності простої зоромоторної реакції, випереджальної реакції на рухомий об'єкт, кількості випереджальних реакцій на рухомий об'єкт, кількості запізнених реакцій на рухомий об'єкт, тривалості запізнених реакцій на рухомий об'єкт, тривалості та кількості неправильних реакцій при орієнтації в просторі. Розроблено розв'язувальні правила, що дають змогу проводити діагностику втоми у осіб льотною складу після виконання місії за комплексом психофізіологічних характеристик.

В **Розділі 6** представлено динаміку змін нервово-емоційного напруження за час перебування миротворчого контингенту. Встановлено, що показники гемодинаміки, індекс співвідношення систолічного та діастолічного артеріального тиску, вегетативний індекс Кердо мають тенденцію до негативних змін та вказують на розвиток стану хронічного напруження. Констатовано, що механізми розвитку хронічного напруження у осіб льотною та інженерно-технічного складу розрізняються за динамікою гемодинамічних показників та структурою зв'язків характеристик емоційного стану.

Висновки дисертації та практичні рекомендації відповідають поставленим завданням роботи, обґрунтовані, чітко сформульовані та містять нові важливі науково-практичні положення.

Перелік літературних джерел оформлений згідно сучасних вимог і складає 210 наукових джерел, з яких 165 викладено кирилицею, а 45 латиницею.

Автореферат відповідає змісту дисертації.

Недоліки дисертації та автореферату щодо їх змісту і оформлення.

Принципових зауважень до оформлення та змісту дисертаційної роботи та автореферату немає. Усе вищезазначене дозволяє оцінити дисертаційну роботу Щепанкова С.М. в цілому позитивно.

У той же час хотілося б почути думку автора з приводу наступних питань:

1. Чим відрізняються гігієнічні чинники, які впливають на важкість праці авіаційного персоналу, працюючого в Республіці Ліберія та в Україні?
2. Які психофізіологічні передумови використовуються для комплексної оцінки рівня емоційного напруження при застосуванні коефіцієнту мультиколінеарності?

3. Як були застосовані розроблені Вами практичні рекомендації в умовах миротворчої місії?

Зазначені зауваження не зменшують наукової новизни та практичної значимості роботи і тому не впливають на її позитивну оцінку.

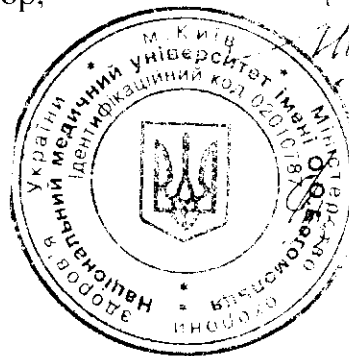
ВИСНОВОК

Дисертація Щепанкова Сергія Миколайовича на тему: «Динаміка психофізіологічних станів військовослужбовців авіаційних підрозділів миротворчого контингенту під час проходження військової служби в країнах африканського континенту» є завершеною науково-дослідною роботою, що містить нове вирішення актуальної і важливої задачі з визначення особливостей змін психофізіологічного стану авіаційного персоналу Збройних Сил України та збереження його працездатності під час перебування в миротворчій місії.

За актуальністю, рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертаційна робота Щепанкова С. М. відповідає вимогам п. 11. «Порядку присудження наукових ступенів» щодо кандидатських дисертацій затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 зі змінами та доповненнями, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата медичних наук.

Офіційний опонент
завідувач кафедру гігієни та екології № 2
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця,
доктор медичних наук, професор,
академік НАМН України

О. П. ЯВОРОВСЬКИЙ

Відгуки на роботу
23.09.2019р

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
24.09.19